

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

Diplomski rad

**ISPITIVANJE RAZLIKA U PERCEPCIJI RODITELJSKOG
PRIHVAĆANJA I ODBIJANJA KOD STUDENATA RAZLIČITE
PRIVRŽENOSTI U LJUBAVNIM VEZAMA**

Kristina Sanković

Mentor:
dr. sc. Damir Ljubotina

Zagreb, srpanj 2005.

SAŽETAK

Cilj istraživanja bio je ispitati razlike u percepciji roditeljskog prihvaćanja i odbijanja kod studenata različite privrženosti u ljubavnim vezama. Istraživanje je provedeno na 301 ispitaniku. Pri ispitivanju korišten je Upitnik roditeljskog prihvaćanja/odbijanja i Inventar iskustva u bliskim vezama. Obradom dobivenih rezultata, nije dobivena razlika između muških i ženskih ispitanika u percepciji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja. Nadalje, dobivena je razlika u percepciji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja s obzirom na tip privrženosti. Ispitanici sigurne privrženosti izražavaju manje percipirano odbijanje od strane oba roditelja u odnosu na ispitanike nesigurne privrženosti. Dobivena je pozitivna međusobna povezanost procjena koje su dane za majku i oca na subskalama Upitnika roditeljskog prihvaćanja/odbijanja, kao i Indeksa prihvaćanja/odbijanja kod ispitanika sigurne i nesigurne privrženosti.

Ključne riječi: *tipovi privrženosti, privrženost u odrasloj dobi, percepcija roditeljskog prihvaćanja/odbijanja, Indeks prihvaćanja/odbijanja*

Sadržaj

1.	UVOD	4
1.1.	RELEVANTNE POSTAVKE TEORIJE PRIVRŽENOSTI	4
1.2.	PRIVRŽENOST U ODRASLOJ DOBI	6
1.3.	TIPOVI PRIVRŽENOSTI I NAČINI MJERENJA	8
1.4.	KONTINUITET I STABILNOST PRIVRŽENOSTI TIJEKOM ŽIVOTA	11
1.5.	TEORIJA RODITELJSKOG PRIHVAĆANJA/ODBIJANJA	13
1.5.1.	SUBTEORIJA LIČNOSTI	17
1.5.2.	SUBTEORIJA SUOČAVANJA	19
2.	CILJ ISTRAŽIVANJA	22
3.	PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	22
3.1.	PROBLEMI	22
3.2.	HIPOTEZE	22
4.	METODA ISTRAŽIVANJA	24
4.1.	SUDIONICI U ISTRAŽIVANJU	24
4.2.	MJERNI INSTRUMENTI	24
4.2.1.	UPITNIK RODITELJSKOG PRIHVAĆANJA/ODBIJANJA	24
4.2.2.	INVENTAR ISKUSTVA U BLISKIM VEZAMA	26
4.3.	POSTUPAK	27
5.	OBRADA REZULTATA I RASPRAVA	28
5.1.	TESTIRANJE NORMALITETA DISTRIBUCIJA	28
5.2.	ANALIZA POUZDANOSTI MJERNIH INSTRUMENTA	29
5.3.	RAZLIKE U PERCEPCIJI RODITELJSKOG PRIHVAĆANJA/ODBIJANJA S OBZIROM NA SPOL I TIP PRIVRŽENOSTI	30
5.4.	POVEZANOST PROCJENA NA SUBSKALAMA UPITNIKA RODITELJSKOG PRIHVAĆANJA/ODBIJANJA TE IPO KOD ISPITANIKA SIGURNE I NESIGURNE PRIVRŽENOSTI	34
5.5.	OGRANIČENJA I PRAKTIČNE IMPLIKACIJE OVOG ISTRAŽIVANJA	37
6.	ZAKLJUČAK	38
7.	LITERATURA	39
8.	PRILOZI	41
8.1.	PRILOG 1 – UPITNIK RODITELJSKOG PRIHVAĆANJA/ODBIJANJA ZA MAJKU	41
8.2.	PRILOG 2 – UPITNIK RODITELJSKOG PRIHVAĆANJA/ODBIJANJA ZA OCA	42
8.3.	PRILOG 3 – INVENTAR ISKUSTVA U BLISKIM VEZAMA	43
8.4.	PRILOG 4 – OSOBNİ PODACI ISPITANIKA	44

1. UVOD

1.1. Relevantne postavke teorije privrženosti

John Bowlby, britanski liječnik i psihoanalitičar, prvi je privukao dječje psihologe evolucijskom objašnjenju ljudskog razvoja (Bretherton, 1992; prema Vasta i sur., 1998). U periodu između 1950. i 1960. godine razvija teoriju privrženosti kombinirajući spoznaje više disciplina (psihoanalize, etologije, kognitivne i razvojne psihologije) s ciljem da objasni fenomene razvoja ličnosti i psihopatologije, koji nisu bili objašnjeni u okviru tada dominantne psihoanalitičke teorije, a na koje utječu separacija i gubitak. U tu svrhu, istraživao je posljedice privremene separacije djece od njihovih skrbnika tijekom prvih pet godina života, a posebno je promatrao utjecaj separacije za vrijeme njihova boravka na nepoznatom mjestu s nepoznatim ljudima (Colin, 1996). Proučavajući efekt separacije majke od djeteta do pete godine života, Bowlby zaključuje da emocionalna iskustva u vrlo ranom razdoblju mentalnog života mogu imati značajne i dugotrajne posljedice na razvoj pojedinca.

Osnovna pretpostavka teorije privrženosti je da zbog svoje potpune nezrelosti i bespomoćnosti, novorođenče može preživjeti jedino uz pomoć odrasle osobe koja će mu pružiti zaštitu i brigu. Kao rezultat prirodne selekcije, novorođenče je razvilo ponašanja čija je funkcija uspostavljanje blizine s osobama koje se brinu o njemu (Hazan i Shaver, 1994).

Kognitivna psihologija je svojim spoznajama obogatala teoriju privrženosti. Ljudi razvijaju mentalne modele vanjskih i unutarnjih događaja, koji se u teoriji privrženosti nazivaju unutrašnji reprezentativni modeli ili unutrašnji radni modeli. Reprezentativni model je mentalna reprezentacija sebe, drugih ljudi kao i odnosa sebe i drugih. Temeljem ponavljajućih interakcija između djeteta i osobe koja se brine o njemu, dijete nauči što može očekivati te u skladu s tim prilagođava svoje ponašanje (Hazan i Shaver, 1994). Unutrašnji reprezentativni model, dakle, uključuje osjećaje, vjerovanja, očekivanja, strategije i pravila za selektivnost pažnje, interpretaciju informacija te organizaciju memorije. Teorija privrženosti stoga pretpostavlja da su vjerovanja i osjećaji o sebi dijelom predodređeni odgovaranjem skrbnika na djetetove potrebe za udobnošću i sigurnošću (Cassidy, 1988; prema Hazan i Shaver, 1994).

Prema Bowlbyju, upravo reprezentativni modeli upravljaju mislima, osjećajima i ponašanjima u kasnijim bliskim vezama (Hazan i Shaver, 1994).

John Bowlby i Mary Ainsworth privrženost definiraju kao afektivnu vezu koju karakterizira tendencija da se traži i održi blizina sa specifičnim objektom privrženosti odnosno određenom osobom, pogotovo kada je pojedinac pod stresom (Colin, 1996).

Privrženost je ljudima biološki predodređena i ima podjednaku funkciju u svim kulturama. Njezina osnovna funkcija je osiguravanje djetetove sigurnosti i zaštite, a kao posljedica toga djetetu je omogućeno istraživanje okoline, učenje unutar sigurnog konteksta i razvijanje uzajamnih odnosa ljubavi i razumijevanja.

Privrženost između djeteta i osobe (ili osoba koje se brinu o djetetu, što su najčešće otac i majka) može se prvi put jasno opaziti u dobi između šest i osam mjeseci, iako stvarni proces razvoja privrženosti započinje kratko nakon rođenja i otada se nastavlja (Vasta i sur., 1998).

Colin (1996) smatra da djeca koja do četvrte godine ne formiraju privrženost prema nekoj osobi vrlo vjerojatno nikad kasnije neće biti u mogućnosti formirati je, odnosno neće moći stvarati duboke emocionalne veze s drugim ljudima.

Mnogi teoretičari vjeruju da majčina osjetljivost u odnosu na dijete ima glavni utjecaj na kvalitetu privrženosti. Prema navedenom, vjeruje se da će djeca, čije su majke osjetljivije na njihove potrebe i koje svoje ponašanje prilagođavaju njihovu ponašanju, razviti sigurno privržen odnos (Ainsworth, 1983, Pederson i sur., 1990, Sroufe, 1985; prema Vasta i sur., 1998). Pokazalo se da je majčina ukupna razina prihvaćanja, odbijanja i osjetljivosti u različitim svakodnevnim situacijama dobar prediktor koji će od tri oblika privrženosti (siguran, anksiozno - izbjegavajući ili anksiozno-odbijajući tip) njihovo dijete pokazati u ispitivanju u nepoznatoj situaciji (Isabella, 1993, Rosen i Rothbaum, 1993; prema Vasta i sur., 1998). Nalazi su također pokazali da djeca mogu razviti različite odnose privrženosti s različitim skrbnicima (npr. s majkom i ocem), što naravno ovisi o načinu na koji skrbnici reagiraju prema djetetu (Bridges, Connell i Belsky, 1988, Goossens i vanIJzendoorn, 1990, Main i Weston, 1981; prema Vasta i sur., 1998).

Razvijanje sigurne, odnosno nesigurne privrženosti ima različite učinke na druga ponašanja. U nizu istraživanja utvrđeno je da sigurno privržena djeca pokazuju mnoge

druge pozitivne osobine koje ne pokazuju djeca čiji odnosi sa skrbnikom nisu takvi (Vasta i sur., 1998). Neke od tih osobina su kognitivna i socijalna kompetentnost. Tako su npr. sigurno privrženata djeca znatijeljnija, sklonija istraživačkom ponašanju te uspješnija u rješavanju problema. Sigurno privrženata djeca spremnija su i na suradnju, bolje se slažu s vršnjacima i rjeđe razvijaju emocionalne ili ponašajne probleme za razliku od djece koja su razvila nesigurnu privrženost.

1.2. Privrženost u odrasloj dobi

Iako je teorija privrženosti nastala kako bi se objasnila emocionalna veza između djeteta i osobe koja se brine o njemu, Bowlby (1969; prema Kamenov i Jelić, 2003) smatra da sustav privrženosti postoji i djeluje kroz čitav život pojedinca. Stoga se na osnovi teorije privrženosti zaključuje da jednom uspostavljen tip privrženosti u djetinjstvu djeluje i strukturira kvalitetu odnosa u adolescenciji i zreloj dobi (Kamenov i Jelić, 2003). Vjerojatno imajući na umu tu pretpostavku, 80-tih godina skupina autora preuzima i nastavlja istraživanje na području privrženosti odraslih. Hazan i Shaver (1987, prema Colin, 1996) proširuju dječju paradigmu privrženosti na ljubavne veze odraslih. Temeljne postavke njihove teorije mogu se ukratko sažeti na sljedeće:

- emocionalna i bihevioralna dinamika odnosa između djeteta i skrbnika kao i između partnera upravljane su istim biološkim sustavima,
- individualne razlike opažene u odnosima između djeteta i skrbnika iste su kao i u odnosima među partnerima,
- individualne razlike u privrženom ponašanju kod odraslih odraz su njihovih očekivanja i vjerovanja koja su stvorili o sebi i svojim bliskim odnosima, a temelje se na iskustvima iz prošlosti (radni modeli su relativno stabilni i kao takvi mogu biti odraz ranih iskustava sa skrbnikom),
- romantična ljubav uključuje međusobno djelovanje privrženosti, brige i spolnog odnosa.

Unatoč temeljnim sličnostima, privrženost u odrasloj dobi se u bitnim karakteristikama razlikuje od one u djetinjstvu. Weiss (1982, prema Hazan i Shaver, 1994) navodi bitne razlike između privrženosti u odrasloj dobi i privrženosti u djetinjstvu. Za odnose privrženosti u djetinjstvu karakteristična je asimetričnost, dok je za odraslu dob

karakterističan reciprocitet. Oba odrasla partnera u vezi koju karakterizira privrženost mogu brinuti jedan o drugom te ukoliko je potrebno međusobno se štiti, znači, taj proces je dvosmjernan. Za odnose privrženosti u djetinjstvu je karakteristično da figura privrženosti brine o djetetu, no ne i obrnuto. Kod djeteta je primarna figura privrženosti uglavnom roditelj, dok je kod odraslih primarna figura privrženosti intimni partner ili vršnjak. Uobičajena privrženost u emocionalnim vezama u odrasloj dobi uključuje integraciju triju bihevioralnih sustava: privrženosti, brige i spolnog odnosa (Shaver, Hazan i Bradshaw, 1998; Weiss, 1982; prema Hazan i Shaver, 1994). Navedena tri bihevioralna sustava pružaju nam različitu motivaciju u traženju blizine s figurama privrženosti. Anksioznost i stresne situacije i dalje će ostati primarni motivatori za traženjem blizine kod ljudi svih godina. Međutim traženje blizine kod odraslih također može biti rezultat želje da se zaštiti ili pruži udobnost kao i želje za spolnim odnosom. S odrastanjem roditelji nikada neće prestati biti figure privrženosti, ali će njihovo mjesto u hijerarhiji polako preuzimati odnosi s vršnjacima. Iz navedenog slijedi da bilo koji odnos u odrasloj dobi potencijalno može biti izvor privrženosti. Ljubavne veze u odrasloj dobi bit će, vjerojatno najvažniji izvor privrženosti, no i odnos s bliskim prijateljima kao i s članovima obitelji također može biti okarakteriziran privrženošću.

Weiss (1982, prema Kamenov i Jelić, 2003) navodi kriterije za postojanje privrženosti u odrasloj dobi:

- želja za blizinom s objektom privrženosti, pogotovo kada je pojedinac pod stresom,
- osjećaj sigurnosti koji proizlazi iz kontakta s objektom privrženosti,
- uznemirenost ili protest kada pojedincu prijete gubitak ili odvajanje od objekta privrženosti.

1.3. Tipovi privrženosti i načini mjerenja

Dosadašnja istraživanja temeljena na Bowlbyjevoj teoriji privrženosti razvila su se u tri različita smjera:

1. istraživanje odnosa između privrženosti u djetinjstvu i roditeljskog ponašanja, te prijenos stečenog obrasca privrženosti na vlastite potomke;
2. utjecaj iskustva privrženosti u djetinjstvu na različite međuljudske odnose u odrasloj dobi i ulogu privrženosti na kasnije odnose među odraslima;
3. utjecaj reprezentativnih modela privrženosti na misli, osjećaje i ponašanja u domeni roditeljstva te ljubavnih veza.

Iako privrženost predstavlja emocionalnu vezu, kroz ponašanje pojedinca može se utvrditi postojanje i tip privrženosti. Kod djece je to najuočljivije budući da slijede majku, pripijaju se uz nju, plačem i smijehom iskazuju svoja raspoloženja te traže odgovor od nje. Osim prema majci, dijete može biti privrženo i prema ocu, baki, djedu, a kasnije i prema svojim prijateljima, supružniku i drugim osobama s kojima postoji dugotrajna emocionalna veza manje ili veće kvalitete.

Stil privrženosti možemo grubo podijeliti na siguran i nesiguran (Ainsworth, Blehar, Waters i Wall, 1978; Bretherton, 1985; prema Crowell i Treboux, 1995). Siguran stil privrženosti karakteriziran je time da dijete traži i prima zaštitu, sigurnost i udobnost kada je pod stresom, a time mu je omogućeno sigurno istraživanje okoline ili igra. S druge strane, nesigurna privrženost razvija se iz iskustva odbijanja, nedosljednog ili čak prijetećeg ponašanja od strane objekta privrženosti. Tako npr. dijete koje je često odbijano razvija nesiguran/izbjegavajući stil privrženosti (Crowell i Treboux, 1995). Kada je suočeno sa stresnom situacijom, dijete izbjegava bilo kakav kontakt s objektom privrženosti, minimalizirajući iskazivanje uznemirenosti kako bi onemogućilo ponovno odbijanje (Main, 1981; Main i Goldwyn, 1984; prema Crowell i Treboux, 1995). Suprotno tome, nesiguran/ambivalentan stil privrženosti je povezan s pojačanim ponašanjima privrženosti prema nedosljednog objektu privrženosti (Cassidy i Berlin, 1994; prema Crowell i Treboux, 1995).

Tip privrženosti kod djece opaža se u prirodnim, ali i u laboratorijskim uvjetima, budući da se privrženo ponašanje kod djece lako izazove te se kroz ponašanje izrazi prije nego kroz govor.

Za razliku od istraživanja privrženosti kod djece, privrženo ponašanje u vezama među odraslim pojedincima nije tako jednostavno istraživati. Karakterističan reciprocitet odnosa čini takva istraživanja vrlo složenima. Zbog tih poteškoća, u istraživanju privrženosti kod odraslih istraživači se orijentiraju na pojedince radije nego na parove, te primjenjuju metode koje se temelje na verbalnim iskazima i percepciji, kao npr. intervju i upitnike, radije nego opažanje ponašanja (Hazan i Shaver, 1994; prema Crowell i Treboux, 1995). Za istraživanja privrženosti u odrasloj dobi razvijene su različite metode koje su vođene postavkama teorije privrženosti, a možemo ih generalno podijeliti na intervju, upitnike i Q tehnike sortiranja.

Kim Barthlomew (1990; prema Kamenov i Jelić, 2003) predložila je koncept od četiri tipa privrženosti u odrasloj dobi. U skladu s tim, razvila je kategorijalnu (*Relationship Questionnaire*) i kontinuiranu (*Relationship Scale Questionnaire*) mjeru ta četiri tipa privrženosti.

Barthlomew na temelju rezultata istraživanja primjećuje da izbjegavajuće privrženi u nekim istraživanjima poriču subjektivnu uznemirenost i umanjuju važnost privrženosti, dok u drugima navode izrazito veliku razinu subjektivne uznemirenosti i strah od zbližavanja. Stoga zaključuje da postoje dvije odvojene forme izbjegavanja. Jedna je motivirana obrambenim mehanizmom samodostatnosti te se zove odbijajuća, a druga je forma motivirana strahom anticipiranog odbijanja od strane druge osobe i zove se plašljiva. Osim što je uočila navedenu razliku, Barthlomew polazi i od Bowlbyjevog teorijskog okvira prema kojem dijete internalizira svoja iskustva s njegovateljima što rezultira dvjema spoznajama:

1. objekt privrženosti procijenjen je kao osoba kojoj se može vjerovati i koja odgovara na potrebe za podrškom i zaštitom, ili kao osoba kojoj se ne može vjerovati i koja ne odgovara na potrebe;
2. dijete sebe procjenjuje kao osobu vrijednu pomoći i ljubavi, ili kao da nije vrijedna toga. Dijete, dakle, internalizira svoja iskustva o tome kakvo je ono samo i kakvi su drugi.

Ta internalizirana iskustva iz djetinjstva pretvaraju se u radne modele i oblikuju naše odnose izvan strogog kruga obitelji u kasnijem životu. Bartholomew iz tog radnog modela izvodi četiri tipa privrženosti (Tablica 1.), ovisno o tome ima li pojedinac pozitivan ili negativan model slike o sebi, te pozitivan ili negativan model drugih. Dimenzija slike o sebi povezana je sa stupnjem emocionalne zavisnosti o drugima zbog samovrednovanja. Pozitivan model slike o sebi reflektira internaliziran osjećaj vrijednosti sebe samoga, neovisan o vanjskoj procjeni, odnosno o drugima. Negativan model slike o sebi je povezan je s anksioznošću zbog prihvatanja i odbijanja pojedinca u bliskim odnosima (Bartholomew, 1997). Dimenzija drugih sadrži očekivanja koliko su nam drugi dostupni te koliko će nam podršku pružiti. Pozitivan model drugih olakšava traženje intimnosti i podrške u bliskim vezama, a negativan model vodi do izbjegavanja intimnosti (Bartholomew, 1997).

Tablica 1. Četiri tipa privrženosti (prema Bartholomew, 1997)

		MODEL O SEBI	
		POZITIVAN	NEGATIVAN
MODEL DRUGIH	POZITIVAN	SIGURNA PRIVRŽENOST + Ugoda s intimnošću i autonomijom	ZAOKUPLJENA PRIVRŽENOST + Zaokupljenost s odnosima
	NEGATIVAN	ODBIJAJUĆA PRIVRŽENOST + Odbijanje intimnosti	PLAŠLJIVA PRIVRŽENOST + Strah od intimnosti + Društveno izbjegavanje

Iz modela proizlazi da su pojedinci sa sigurnom privrženošću autonomni i da se ugodno osjećaju u intimnim vezama te s lakoćom koriste druge kao izvor podrške kada im je to potrebno. Zaokupljeni pojedinci opterećeni su potrebom za privrženošću što rezultira aktivnim traženjem ispunjavanja tih potreba u vezi. Sve to rezultira pretjeranom zavisnošću, pri čemu prihvatanje i odobravanje od strane bliske osobe služe kao pokazatelji vlastite vrijednosti. Plašljivo privrženi žele prihvatanje drugih i svjesni su svojih potreba za privrženošću, ali izbjegavaju bliskost zbog straha ili očekivanja da će biti odbijeni. Odbijajuće privrženi također izbjegavaju bliskost zbog negativnih očekivanja od strane drugih, ali za razliku od plašljivo privrženih, ovi pojedinci su

uspjeli zadržati pozitivnu sliku o sebi, i to pomoću obrambenog mehanizma negiranja važnosti bliskih osoba.

Uz ovakvo razlikovanje 4 tipa privrženosti danas brojni autori na temelju rezultata svojih istraživanja sugeriraju da se u osnovi privrženosti nalaze različite dimenzije: Bartholomewova navodi dimenziju slike o sebi i drugima, Collins i Read (1990) bliskost, zavisnost i anksioznost, a Brennan navodi dimenziju izbjegavanja i anksioznosti.

Brennan i sur. (1998) konstruirali su Inventar iskustva u bliskim vezama - IIBV (eng. *Experiences in Close Relationship Inventory*), kojeg čine skala anksioznosti i skala izbjegavanja. Inventar iskustva u bliskim vezama je skala samoprocjene od 36 čestica kojom je moguće ustanoviti rezultat ispitanika na dimenziji izbjegavanja i anksioznosti, kao i tip privrženosti ispitanika na osnovi kombinacije rezultata na obje dimenzije. Primjenom IIBV moguće je razlikovati upravo četiri tipa privrženosti, koje navodi Bartholomewova.

Kamenov i Jelić (2003) provele su istraživanje u kojem je jedan od ciljeva bio i skratiti Brennanov Inventar iskustva u bliskim vezama. Kao rezultat tog istraživanja dobiven je upola kraći instrument koji je zadržao gotovo sve karakteristike originalnog instrumenta. Faktorska struktura skale ostala je ista, zadržana su dva faktora: anksioznost i izbjegavanje, na koje je raspoređeno po devet odgovarajućih čestica (Kamenov i Jelić, 2003).

Iako se instrument Brennana i sur. (1998) smatra do danas najboljom mjerom privrženosti u odrasloj dobi, autori sugeriraju istraživačima privrženosti da i dalje ulažu napore u razvoj i poboljšanje instrumentarija (Kamenov i Jelić, 2003).

1.4. Kontinuitet i stabilnost privrženosti tijekom života

Temeljno načelo Hazan i Shaveove teorije privrženosti je da stil privrženosti u odrasloj dobi predstavlja odraz prijašnjih iskustava privrženosti, počevši od najranijih odnosa. U teoriji se naglašava kritična uloga ranih iskustava u oblikovanju dječjih očekivanja i vjerovanja u odnosu na odgovornost i pouzdanost figura privrženosti. Prema teoriji, dijete koje je u interakciji s odgovornom i dosljednom figurom privrženosti razvija očekivanja da će drugi ljudi iz okoline biti dostupni i podržavajući kada je to potrebno

(Ainsworth, Blehar, Waters i Wall, 1978; prema Fraley, 2002). Nažalost, unatoč svim pretpostavkama nepoznat je stupanj do kojeg najranija iskustva privrženosti imaju utjecaj na stil privrženosti u odrasloj dobi. Premda su trenutno dostupni rezultati nekoliko longitudinalnih istraživanja koja su pratila pojedinca od djetinjstva do odrasle dobi, ti rezultati su nekonzistentni (npr., Kagan, 1996; Lewis, 1997; Thompson, Lamb i Estes, 1983; Waters, 1983; Waters, Hamilton i Weinfield, 2000; prema Fraley, 2002). U literaturi su prisutna dva različita gledišta. Svako od njih dodjeljuje različitu ulogu ranim reprezentacijama privrženosti u daljnjem razvoju te predviđa različit stupanj dugoročne stabilnosti tih reprezentacija.

Jedan pristup je revizijski (eng. *revisionist perspective*) prema kojem se reprezentacije rane privrženosti revidiraju i nadopunjavaju u skladu s nadolazećim iskustvima, te prema tome mogu i ne moraju odgovarati reprezentacijama kasnije u životu (npr. Kagan, 1996; Lewis, 1997, 1999; prema Fraley, 2002). Takvo stajalište se temelji na ideji da se radni modeli privrženosti – uključujući i one razvijene u ranom djetinjstvu – mijenjaju, kako ljudi ulaze u odnose koji su nekompatibilni s njihovim prijašnjim očekivanjima.

Druga perspektiva je perspektiva prototipa (eng. *prototype perspective*), koja također smatra da se radni modeli nadopunjavaju i mijenjaju kako pojedinac nailazi na nove događaje, ali sugerira da reprezentacije razvijene u djetinjstvu ostaju nepromijenjene i nastavljaju oblikovati interpersonalnu dinamiku tijekom života (npr. Owens i sur., 1995; Sroufe, Egeland i Kreutzer, 1990; prema Fraley, 2002). Prema ovom gledištu, rane reprezentacije su sačuvane tijekom razvojnog perioda i ponovno se aktiviraju u kontekstu novih interakcija te na taj način povećavaju mogućnost da će stil privrženosti u odrasloj dobi reflektirati onaj, opažen u djetinjstvu.

Ako su figure privrženosti dosljedne, brižne, odgovorne i dostupne, djeca uče kako mogu računati na druge kad im zatrebaju. Vjerojatno će se stoga upustiti u slobodno istraživanje okoline, inicirati tople i prijateljske odnose s drugima te vjerovati da je skrbnik dostupan i u tome pronalaziti ohrabrenje i utjehu. Ukratko, dijete je razvilo siguran radni model privrženosti. Ako su figure privrženosti hladne, odbijajuće, nepredvidive, zastrašujuće ili neosjećajne, djeca uče da se ne može računati na podršku i utjehu, i to se znanje sjedinjava u nesiguran radni model privrženosti.

Prema Bowlbyju, unutarnji radni modeli postaju primarni medijatori sustava privrženosti koje dijete razvija i počinju igrati značajnu ulogu u oblikovanju i odražavanju kvalitete socijalnih interakcija (Bretherton, 1985; Main i sur., 1985; Sroufe i Waters, 1977; prema Fraley 2002). Istraživanja su pokazala da radni modeli utječu na vrstu reakcija koja se izaziva kod drugih (Arend, Gove i Sroufe, 1979; Troy i Sroufe, 1987; Waters, Wippman i Sroufe, 1979; prema Fraley, 2002) i na vrstu zaključaka koje ljudi kreiraju o namjerama drugih u eksperimentalnom kontekstu (Collins, 1996; Pierce, Sarason i Sarason, 1992; Pietromonaco i Carnelley, 1994; prema Fraley, 2002).

Jedna od implikacija Hazan i Shaverove teorije privrženosti kod odraslih je ta da je obrazac ponašanja u romantičnim vezama oblikovan individualnim iskustvom interakcija s roditeljskim figurama privrženosti (Shaver, 1998).

Hazan i Shaver pronašli su da su odrasli sa sigurnim stilom privrženosti u romantičnim odnosima skloniji dosjećati se svojih roditelja kao nježnijih i brižnijih (Feeney i Noller, 1990; Levy, Blatt i Shaver, 1998; prema Fraley, 2002). Druge studije pokazuju preklapanja između sigurnosti u roditeljskoj i partnerskoj domeni. Owens i sur. pronašli su da postoji korelacija između privrženosti s roditeljima i privrženosti s partnerom te da iznosi otprilike 0.29 (Fraley, 2002). Također, u jednom neobjavljenom istraživanju Fraley i Shaver (2000) su prikupili mjere samoiskaza vezane uz privrženost sa značajnom roditeljskom figurom i trenutnim partnerom te su pronašli povezanost od 0.30.

Smatra se da u odrasloj dobi postoji određeni stupanj podudarnosti između sigurne privrženosti u roditeljskoj domeni tijekom djetinjstva i kasnije u romantičnim vezama, no isto tako takvi dokazi ne osiguravaju jaku ili direktnu podršku postojanju prototipova – kao procesa koji dovodi do stabilnosti u tim dvjema domenama (Fraley, 2002).

1.5. Teorija roditeljskog prihvaćanja/odbijanja

Socijalizacija je proces tijekom kojega pojedinac u interakciji sa svojom okolinom prihvaća znanja, vještine, navike, stavove, vrijednosti i druge spoznaje koje su mu potrebne za uspješno funkcioniranje u sredini u kojoj živi (Zvonarević, 1989). Teorija roditeljskog prihvaćanja/odbijanja, Ronald P. Rohnera, (eng. *Parental acceptance/rejection theory - PARTheory*) je teorija socijalizacije koja pokušava predvidjeti i objasniti glavne uzroke, posljedice i korelate roditeljskog prihvaćanja i

odbijanja na bihevioralni, kognitivni i emocionalni razvoj djeteta te na funkcioniranje ličnosti odraslih.

Ona nastoji odgovoriti na različita pitanja koja se mogu svrstati u tri subteorije (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003):

➤ **Subteorija ličnosti** (eng. *Personality Subtheory*)

Nastoji razjasniti što se događa s djecom koja se percipiraju kao voljena/nevoljena od strane roditelja te kakvi su odrasli ljudi koji su se u djetinjstvu doživljavali prihvaćenima/odbijenima od strane svojih roditelja.

➤ **Subteorija suočavanja** (eng. *Coping Subtheory*)

Nastoji razjasniti što dovodi do toga da se neka djeca i neke odrasle osobe bolje suočavaju s roditeljskim odbijanjem u djetinjstvu od većine drugih.

S obzirom na važnost tematike za područje kojim se bavi ovaj rad, relevantne postavke i spoznaje subteorije ličnosti i subteorije suočavanja detaljnije ćemo prikazati kasnije.

➤ **Subteorija sociokulturalnih sustava** (eng. *Sociocultural Systems Subtheory*)

Nastoji razjasniti zašto su neki roditelji topli i vole svoju djecu, a drugi hladni, agresivni, odbijaju ih i zanemaruju te postoje li društva koja potiču roditeljsko prihvaćanje/odbijanje.

U teoriji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja roditeljem se smatra svaka odrasla osoba koja dugotrajno primarno skrbi za dijete (Rohner, 1984). Dimenzija topline roditeljstva, o kojoj se govori u okviru teorije, povezana je s kvalitetom afektivne veze između roditelja i djece, tj. s fizičkim i verbalnim ponašanjima koje roditelji koriste kao izraz svojih osjećaja. Jedan kraj kontinuuma označen je kao prihvaćanje, a odnosi se na toplinu, pažnju, njegu, brigu, zabrinutost, skrb ili jednostavno ljubav koju roditelji mogu osjećati i pokazivati prema svojoj djeci. Drugi kraj kontinuuma je označen odbijanjem koje se odnosi na odsustvo ili značajan nedostatak osjećaja i ponašanja povezanih uz prihvaćanje uz prisustvo različitih psihički i fizički bolnih (vrijeđajućih) ponašanja i čuvstava (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003).

Opsežna kroskulturalna istraživanja tijekom četiri desetljeća pokazuju da roditeljsko odbijanje može biti prikazano kroz kombinaciju četiri osnovne ekspresije (Tablica 2.), a

to su: nesklonost (obrnuto od sklonost), agresija, zanemarivanje te nediferencirano odbijanje.

Tablica 2. Model osnovnog roditeljskog koncepta u okviru Rohnerove teorije roditeljskog prihvaćanja/odbijanja (Delale, 2001)

PRIHVAĆANJE		ODBIJANJE			
TOPLINA/SKLONOST		NEPRIJATELJSTVO/AGRESIJA		INDIFERENTNOST/ ZANEMARIVANJE	NEDIFERENCIRANO ODBIJANJE
FIZIČKO	VERBALNO	FIZIČKO	VERBALNO	✦ fizička i psihološka odsutnost	✦ pojedinci se doživljavaju nevoljenima bez nužnog osjećaja da su njihovi roditelji neprijateljski / agresivni prema njima ili prekomjerno indiferentni /odbijajući
✦ ljubljenje	✦ hvaljenje	✦ udaranje	✦ psovanje	✦ ne obraćanje pozornosti na potrebe djeteta	
✦ grljenje	✦ davanje komplimentata	✦ zadavanje boli	✦ upućivanje neprijateljskih i okrutnih riječi		
✦ milovanje	✦ upućivanje lijepih riječi djetetu ili o djetetu	✦ griženje	✦ sarkazam		
		✦ grebanje			
		✦ guranje			
		✦ čupanje			

Toplina i neprijateljstvo odnose se na interne psihološke osjećaje roditelja, što znači da roditelji za svoje dijete mogu osjećati toplinu (ili biti hladni, ne osjećati ljubav) ili mogu osjećati neprijateljstvo, ljutnju, gorčinu, nemir, iritabilnost, nestrpljenje, antagonizam. Isto tako, roditelji prema svojoj djeci mogu osjećati indiferentnost, ne brinuti se o njima ili imati smanjen osjećaj za djetetove fizičke i emocionalne potrebe (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003).

Sklonost, agresija, zanemarivanje i nediferencirano odbijanje odnose se na ponašanja kojim rezultiraju interni psihološki osjećaji roditelja. Tako npr. kada roditelj reagira na temelju svog osjećaja ljubavi bit će nježan. Kao što se vidi iz Tablice 2. roditeljska sklonost može se iskazati fizički (ljubljenje, grljenje, milovanje i sl.) ili verbalno (hvaljenje, davanje komplimentata i sl.). Ova i brojna druga ponašanja koja su brižna, njegujuća, podržavajuća i iskazuju ljubav definiraju bihevioralnu ekspresiju roditeljskog prihvaćanja. Kada roditelji djeluju na osnovi osjećaja ljutnje, neprijateljstva ili srdžbe rezultirajuće ponašanje se generalno naziva agresija. U okviru teorije roditeljskog prihvaćanja/odbijanja agresija je svako ono ponašanje u kojem postoji intencija da se

povrijedi nekoga, nešto ili sebe samog (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). Roditelji mogu biti fizički agresivni (udaranje, zadavanje boli, grebanje, guranje i sl.) ili verbalno (psovanje, sarkazam i sl.) Dodatno, roditelji također mogu upućivati bolne neverbalne simboličke geste prema djeci. Veza između indiferentnosti kao internog motivatora i zanemarivanja kao ponašajnog odgovora nije tako direktna kao veza između neprijateljstva i agresije (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). Roditelji djecu mogu zanemarivati zbog brojnih razloga koji nisu povezani s indiferentnošću. Zanemarivanje nije jednostavno uskraćivanje materijalne i fizičke brige za dijete, također odražava i nemogućnost roditelja da primjereno odgovore na socijalne i emocionalne potrebe djeteta (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). Tako roditelji, koji zanemaruju dijete, često ne obraćaju pažnju na djetetove potrebe za utjehom, brigom, pomoći ili pažnjom i mogu biti nedostupni i u fizičkom i u psihičkom smislu. Sva ova ponašanja, pojedinačno ili kolektivno dovode do toga da se dijete osjeća nevoljeno ili odbačeno. Čak i u toplim obiteljima punima ljubavi, djeca mogu barem povremeno iskusiti neke od tih bolnih emocija i ponašanja.

Roditeljsko se prihvaćanje/odbijanje može sagledati i proučavati iz najmanje dvije perspektive:

1. fenomenološka perspektiva tj. kao subjektivno iskustvo pojedinca, ili
2. bihevioralna perspektiva tj. kao izvještaj promatrača.

Često ove dvije perspektive vode do istih zaključaka, no to ne mora uvijek biti tako. Ukoliko su ta opažanja jako različita, teorija roditeljskog prihvaćanja/odbijanja sugerira priklanjanje fenomenološkoj perspektivi (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). Naime, dijete se može osjećati nevoljeno (kao kod nediferenciranog odbijanja) iako izvana nije moguće detektirati eksplicitne pokazatelje roditeljskog odbijanja. S druge strane, promatrači mogu izvještavati o značajnoj dozi agresije i zanemarivanja u roditeljskom ponašanju, a da se dijete ne osjeća odbijeno. Važno je naglasiti da roditeljsko odbijanje nije specifičan set postupaka, već doživljaj koji dijete ima (Kagan, 1978; prema Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003).

U kontekstu međukulturalnih istraživanja važna je osjetljivost na simboličke, kulturalno specifične interpretacije roditeljskog ponašanja. Iako u svim kulturama roditelji do određenog stupnja mogu iskazivati prihvaćanje i odbijanje, način na koji to rade je

visoko varijabilan i često zasićen kulturalnim, ponekad i idiosinkratičnim značenjem (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003).

1.5.1. Subteorija ličnosti

Subteorija ličnosti u okviru teorije roditeljskog prihvaćanja/odbijanja nastoji predvidjeti i objasniti glavne psihološke posljedice percipiranog roditeljskog prihvaćanja/odbijanja. Teorija se temelji na pretpostavci da su ljudi tijekom evolucije razvili trajnu, biološki predisponiranu emocionalnu potrebu za pozitivnim odgovorom drugih ljudi koji su im važni. Ta potreba za pozitivnim odgovorom uključuje emotivnu želju ili težnju za pažnjom, podrškom, nježnošću, brigom, njegom i sl. Osobe koju mogu najbolje zadovoljiti tu potrebu djeci su njihovi roditelji, no osim njih mogu je zadovoljiti i tzv. značajne druge osobe tj. figure privrženosti (npr. baka, djed, brat, sestra, skrbnik). Prema teoriji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja, kao i prema teoriji privrženosti, figure privrženosti su bilo koje osobe s kojima dijete ili odrasla osoba ima dugotrajnu emocionalnu vezu tj. osoba koja je jedinstveno važna tom pojedincu i nezamjenjiva nekim drugim (Ainsworth, 1989; Bowlby, 1982; Colin, 1996; prema Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003).

Koncept ličnosti je u ovoj subteoriji definiran kao pojedinčev manje ili više stabilan skup dispozicija za reakciju (npr. afektivne, kognitivne, perceptivne i motivacijske dispozicije) i načina reagiranja (opaženo ponašanje) u različitim kontekstima i životnim situacijama (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). Prema subteoriji ličnosti emocionalne potrebe za pozitivnim odgovorom figura privrženosti snažan su motivator pa ako dječje potrebe nisu adekvatno zadovoljene ili ako odrasle osobe ne ispunjavaju svoje potrebe s figurama privrženosti, javljaju se specifične emocionalne reakcije i ponašanja. Točnije, prema subteoriji, odbačeni pojedinci su anksiozni i nesigurni (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). U pokušaju da suzbiju takve osjećaje i zadovolje svoje potrebe, odbačene osobe intenziviraju potrebu za pozitivnim odgovorom, ali samo do jedne granice. Drugim riječima, imaju tendenciju postati više zavisnima (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). Pojam zavisnosti u teoriji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja odnosi se na želju za emotivnom potporom, nježnošću, brigom, pažnjom, njegom i sličnim ponašanjima od strane figure

privrženosti, no također se odnosi i na ponašanja kojima pojedinac ishodi takve odgovore (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003).

Prema teoriji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja zavisnost je shvaćena kao kontinuum na čijem se jednom kraju nalazi zavisnost, a na drugom nezavisnost. Nezavisni ljudi su oni koji su na adekvatan način zadovoljili svoje potrebe za pozitivnim odgovorom i ne teže ka čestim i intenzivnim ponašanjima prema figurama privrženosti od kojih traže takve odgovore. Jako zavisni ljudi, s druge strane, su oni s čestom i intenzivnom željom za pozitivnim odgovorima te u skladu s tim i usmjeravaju svoja ponašanja. Prema teoriji, veliki dio variranja u zavisnosti može se objasniti stupnjem percipiranog prihvaćanja ili odbijanja (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). Tako, mnoga odbačena djeca kao i odrasli osjećaju konstantnu težnju za potvrđivanjem i emocionalnom potporom.

Djeca i odrasli koji su često percipirali figure privrženosti kao odbijajuće imaju tendenciju osjećati stalnorastuću ljutnju, nemir i druge destruktivne emocije koje mogu postati izrazito bolne. Kao rezultat toga, mnoge odbačene osobe se zatvore u emocionalnom smislu kako bi se zaštitile od novih neugodnih iskustava odbijanja pa pri tome često imaju problema u izražavanju, kao i prihvaćanju, ljubavi ili samoj sposobnosti da vole. Zbog takvih psiholoških povrjeđivanja, neki odbačeni pojedinci postaju defenzivno nezavisni. Defenzivna nezavisnost nalikuje zdravoj po tome što pojedinac ne traži mnogo pozitivnih odgovora, no od nje se razlikuje po tome što postoji potreba za toplinom i podrškom, no pojedinac ju ne prepoznaje ili ju poriče.

Prema subteoriji ličnosti, percepcija roditeljskog odbijanja dovodi do sedam glavnih posljedica koje utječu na razvoj ličnosti:

1. neprijateljstvo, agresija, pasivna agresija ili psihološki problemi vezani uz kontrolu neprijateljstva i agresije,
2. nedostatak emocionalnih odgovora (emocionalna hladnoća),
3. nezrela zavisnost ili defenzivna nezavisnost,
4. oštećeno samopoštovanje,
5. oštećena samoadekvatnost,
6. emocionalna nestabilnost,

7. negativan pogled na svijet (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003).

Navedene dispozicije ličnosti bitni su elementi socijalne kognicije i mentalnih reprezentacija osobe koja se percipira odbačenom od figura privrženosti. Prema teoriji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja, mentalne reprezentacije su manje ili više dosljedne ali često implicitne teorije realnosti (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). U skladu sa svojim emocionalnim stanjem i mentalnim reprezentacijama pojedinac percipira, konstruira i reagira na nova iskustva, uključujući i interpersonalne veze. Jednom kreirana mentalna reprezentacija samog sebe ili značajnih drugih kao i svijeta, inducira kod pojedinca traženje ili izbjegavanje određenih situacija i ljudi (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). Odbačena djeca i odrasli često konstruiraju mentalne reprezentacije emocionalnih veza kao nepredvidivih, nesigurnih i potencijalno bolnih. Takva se reprezentacija može prenijeti u novu vezu pa odbačene osobe teško mogu drugima vjerovati u emocionalnom smislu, mogu postati prepažljive i preosjetljive i na najmanji znak emocionalne nezavisnosti. Zbog takve selektivne pažnje i selektivne percepcije, pogrešnih stilova kauzalnih atribucija i distorziranog kognitivnog procesiranja informacija, prema teoriji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja, odbačeni pojedinci sami sebe navode na kvalitativno drugačije razvojne puteve u odnosu na prihvaćene pojedince (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003).

Također, pokazalo se da i pojedinci koji dolaze iz toplih obitelji također pokazuju psihološke probleme karakteristične za odbacivanje. U teoriji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja takvi se pojedinci nazivaju problematičnima (eng. *troubled*), a mnogi od njih su odrasli koji su imali iskustvo neuspješne veze s figurom privrženosti koja nije roditelj (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). U teoriji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja također se pretpostavlja da će manji broj pojedinaca biti emocionalno prilagođen usprkos doživljenom odbacivanju od figura privrženosti. Takvi pojedinci se u okviru teorije nazivaju "borci" (eng. *copers*) i fokus su subteorije suočavanja (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003).

1.5.2. Subteorija suočavanja

Dosadašnja istraživanja su pokazala da utjecaj roditeljskog odbijanja nije jednak za svu djecu. Subteorija suočavanja nastoji razriješiti pitanje: Zašto i kako se neki odbačeni

pojedinci uspješno suočavaju s djelovanjem svakodnevnog odbacivanja, bez negativnih posljedica na mentalno zdravlje za razliku od većine odbačenih ljudi?

Rohner (1978, prema Rohner, 1984) navodi kako postoje socijalno-situacijski faktori i određeni načini razmišljanja djeteta (djetetova socijalna kognicija) koji mu omogućuju suočavanje s teškoćama.

Stupanj u kojem je dijete sposobno depersonalizirati događaje jedan je od oblika socijalne kognicije, koja mu omogućava suočavanje s percipiranim odbijanjem. Viši stupanja depersonalizacije znači veću sposobnost djeteta da izbjegne povezivanje događaja u životu sa samim sobom. Ako npr. dijete čija je majka neprijateljski raspoložena ne pripisuje sebi i svojim karakteristikama odbijajuće majčino ponašanje te ako razumije zašto se njegova majka tako ponaša tada je u mogućnosti suočiti se s percipiranim odbijanjem.

Osjećaj vlastite individualnosti, koji se definira u terminima djetetove relativne svjesnosti o vlastitoj osobnoj jedinstvenosti, različitosti ili posebnosti, predstavlja drugi oblik socijalne kognicije. Jasan osjećaj vlastite individualnosti daje djetetu mogućnost vlastitog odlučivanja odnosno sposobnost psihološkog funkcioniranja s visokim stupnjem neovisnosti od ostalih (npr. roditelja), a to mu pomaže da se lakše suoči s roditeljskim odbijanjem jer je manje podložan negativnim roditeljskim porukama.

Treći oblik socijalne kognicije je samodeterminacija tj. stupanj u kojem dijete vjeruje da utječe na vlastiti život. Neka djeca sklona su vjerovanjima da je sve što mu se događa uzrokovano eksternalnim silama (moć drugih, sudbina, sreća) dok druga vjeruju da svojim ponašanjem i karakteristikama mogu donekle utjecati na ono što im se događa. Prema teoriji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja, negativno ponašanje roditelja prema djeci koja su više samodeterminirana imat će manji negativan učinak (Rohner, 1984).

Uz ove socijalno-kognitivne dispozicije djeteta, određeni socijalno-situacijski faktori također mogu pomoći djetetu da se suoči s percipiranim odbijanjem. Pokazalo se da je vjerojatnost djetetovog suočavanja s roditeljskim odbijanjem veća ukoliko postoji alternativna topla i podržavajuća osoba (druga figura privrženosti) koja će svojom emocionalnom podrškom pomoći djetetu (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). Postoje i drugi načini suočavanja s odbijajućim roditeljima, npr. da dijete nastoji

provoditi što manje vremena s njima te ako uspije što češće biti fizički udaljeno od njih, utjecaj roditeljskog negativnog ponašanja bit će manji (Rohner, 1984).

Treba naglasiti da se u teoriji razlikuju afektivni i instrumentalni "borci". Afektivni "borci" su oni čije je emocionalno i mentalno zdravlje razmjerno dobro usprkos odrastanju u obiteljima s izraženim roditeljskim odbijanjem. S druge strane instrumentalni "borci" su oni koji dobro funkcioniraju u svakodnevnim, prema zadatku orijentiranim dužnostima (škola, profesionalno djelovanje i sl.) ali njihovo mentalno i emocionalno zdravlje je oštećeno. Instrumentalni "borci" mogu zadržati visoku razinu profesionalnog funkcioniranja usprkos iskustvu percipiranog odbacivanja (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003).

Iako je mentalno zdravlje afektivnih "boraca" razmjerno dobro, još uvijek je slabije od onog kod prihvaćenih pojedinaca ali i značajno bolje nego kod ostalih odbačenih (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003). Tijekom života sve osobe s iskustvima roditeljskog odbijanja, osim najtežih slučajeva, mogu imati dovoljno pozitivnih iskustava van svojih obitelji te im to može pomoći u uspješnom svladavanju destruktivnih emocija, kognicija i ponašanja koja su uzrokovana odbacivanjem. Tako u kombinaciji s uspješnim psihoterapijama, pozitivnim radnim rezultatima i zadovoljavajućim intimnim vezama, odrasli ljudi koji su bili odbačeni kao djeca često mogu biti bolje prilagođeni u odrasloj dobi nego u dječjoj kada su bili pod direktnim utjecajem roditelja koji ih odbacuje. Međutim, ni kao odrasli, ti pojedinci nisu tako dobro psihološki prilagođeni kao oni pojedinci koji su se osjećali voljenima tijekom cijelog života (Rohner, Khaleque i Cournoyer, 2003).

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Emocionalna iskustva u ranom razdoblju života mogu imati značajne i dugotrajne posljedice na razvoj pojedinca tako da djeluju i strukturiraju kvalitetu njegovih odnosa u adolescenciji i zreloj dobi (Bowlby, 1969; prema Vasta i sur., 1998). Tip privrženosti koji osoba razvije u djetinjstvu ovisit će o njegovoj percepciji roditelja ili osoba koje se brinu o njemu, a imat će utjecaj na njegovo ponašanje i doživljavanje tijekom života. Stoga je u okviru ovog istraživanja cilj ispitati razlike u percepciji roditeljskog prihvaćanja i odbijanja kod studenata različite privrženosti u ljubavnim vezama.

3. PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

3.1. Problemi

- 1) Ispitati postoji li razlika u percepciji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja (od strane majke, odnosno oca) kod studenata s obzirom na spol i tip privrženosti u ljubavnim vezama.
- 2) Utvrditi međusobnu povezanost procjena na subskalama Upitnika roditeljskog prihvaćanja/odbijanja te Indeksa prihvaćanja/odbijanja za majku i oca kod ispitanika sigurne i nesigurne privrženosti u ljubavnim vezama.

3.2. Hipoteze

- 1) Ne očekuje se razlika u percepciji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja od strane majke, odnosno oca, izraženog Indeksom prihvaćanja/odbijanja s obzirom na spol ispitanika.

Očekuje se razlika u percepciji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja izraženog Indeksom prihvaćanja/odbijanja između ispitanika sigurne i nesigurne privrženosti u ljubavnim vezama. Ispitanici sigurne privrženosti imat će

statistički značajno manji Indeks prihvaćanja/odbijanja od ispitanika nesigurne privrženosti, tj. izražavat će statistički značajno manje percipirano odbijanje od strane majke, odnosno oca, u odnosu na ispitanike nesigurne privrženosti.

- 2) Očekuje se pozitivna međusobna povezanost procjena koje su dane za majku i oca na subskalama Upitnika roditeljskog prihvaćanja/odbijanja, kao i Indeksa prihvaćanja/odbijanja kod ispitanika sigurne i nesigurne privrženosti u ljubavnim vezama.

4. METODA ISTRAŽIVANJA

4.1. Sudionici u istraživanju

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 301 sudionika. ¹Sudionici su bili studenti Filozofskog fakulteta, Visoke policijske škole, Pravnog fakulteta te Fakulteta strojarstva i brodogradnje.

U uzorku je bilo 183 (60,8%) ženska i 118 (39,2%) muških sudionika čija prosječna dob iznosi $M=21,08$ godina uz $\sigma=1,36$.

4.2. Mjerni instrumenti

U istraživanju je primijenjen Upitnik roditeljskog prihvaćanja/odbijanja, Inventar iskustva u bliskim vezama te obrazac s pitanjima koja su se odnosila na opće informacije o ispitaniku.

4.2.1. Upitnik roditeljskog prihvaćanja/odbijanja

Upitnik roditeljskog prihvaćanja/odbijanja-PARQ (eng. *Parental Acceptance/Rejection Questionnaire*; R.P. Rohner, 1984) je instrument samoprocjene konstruiran za mjerenje individualne percepcije roditeljskog prihvaćanja i odbijanja. U ovom istraživanju korištena je skraćena verzija originalnog upitnika koja sadrži 24 čestice i to dvije paralelne forme od kojih se jedna odnosi na procjenu majke, a druga na procjenu oca (vidi Prilog 1 i 2). Svaka čestica upitnika sadrži određeni opis ponašanja majke, odnosno oca, prema ispitaniku. Zadatak ispitanika je da za svaku tvrdnju izabere jedan od predloženih odgovora (nikada - 1, rijetko - 2, ponekad - 3, uvijek - 4) ovisno o tome u kojoj mjeri smatra da navedeno ponašanje odgovara ponašanju njegove majke/oca u razdoblju kada je ispitanik imao između 7 i 12 godina. Upitnik se sastoji od četiri subskale koje mjere sljedeće dimenzije:

- roditeljsku toplinu/prihvaćanje (TOP)

¹ Broj ispitanika s obzirom na fakultet

		FAKULTET				Ukupno
		Filozofski	Visoka policijska škola	Pravni	Strojarstvo	
SPOL	muški	20	23	35	40	118
	ženski	98	20	65	-	183
Ukupno		118	43	100	40	301

- roditeljsku agresivnost/neprijateljstvo (AGR)
- roditeljsku indiferentnost/zanemarivanje (IND)
- roditeljsko nediferencirano odbijanje (NED)

Subskale su definirane na sljedeći način (Rohner, 1984):

Subskala roditeljske topline/prihvaćanja mjeri percipiranu toplinu i ljubav od strane roditelja, a roditeljsko prihvaćanje djece očituje se kroz iskazivanje ljubavi prema njima riječima i/ili postupcima (npr. uvažavanje njihovih potreba, zainteresiranost za njihove aktivnosti i sl.)

Subskala agresivnosti/neprijateljstva mjeri one postupke roditelja koje dijete percipira kao agresivne i neprijateljske, a mogu se očitovati kao fizička i verbalna agresivnost.

Subskala roditeljske indiferentnosti/zanemarivanja mjeri percipiranu indiferentnost i zanemarivanje od strane roditelja, koja se očituje u nezainteresiranosti roditelja za dijete te nereagiranju na djetetove fizičke i emocionalne potrebe.

Subskala roditeljskog nediferenciranog odbijanja mjeri doživljaj ispitanika da su nevoljeni bez nužnog osjećaja neprijateljskog/agresivnog ili prekomjerno indiferentnog/odbijajućeg ponašanja od strane njihovih roditelja.

Rezultat svakog ispitanika može se izraziti na svakoj pojedinoj subskali, kao ukupan rezultat (Indeks prihvaćanja/odbijanja, IPO) te kao složeno odbijanje roditelja (SOD).

Rezultat ispitanika na svakoj subskali dobiva se zbrajanjem danih procjena za sljedeće čestice: TOP – čestice 4, 8, 12, 16, 20; AGR – čestice 1, 5, 9, 13, 17, 21, 24; IND – čestice 2, 6, 10, 14, 18, 22; NED – čestice 3, 7, 11, 15, 19, 23.

Ukupan rezultat ispitanika (IPO) je zbroj rezultata na sve četiri subskale uz prethodno invertiranje rezultata na subskali toplina/prihvaćanje. Rezultat ispitanika koji izražava složeno odbijanje roditelja (SOD) dobiva se zbrajanjem čestica subskala agresivnost/neprijateljstvo, indiferentnost/zanemarivanje i nediferencirano odbijanje.

Viši ukupan rezultat na svim subskalama, veće složeno odbijanje kao i veći Indeks prihvaćanja/odbijanja znači veće percipirano roditeljsko odbijanje osim za subskalu topline/prihvaćanja kod koje veći rezultat znači veće percipirano prihvaćanje od strane roditelja.

4.2.2. Inventar iskustva u bliskim vezama

U istraživanju je primijenjena skraćena verzija Brennanovog Inventara iskustva u bliskim vezama - IIBV (eng. *Experiences in Close Relationship Inventory*; Brennan i sur., 1998) koja sadrži 18 čestica i dobivena je kao rezultat istraživanja iz 2003. godine kojeg su provele Kamenov i Jelić (vidi Prilog 3). Skraćena verzija Brennanovog upitnika, kao i originalna, sastoji se od skale anksioznosti i skale izbjegavanja i koristi se za ispitivanje privrženosti u ljubavnim vezama odraslih. Inventar iskustva u bliskim vezama je skala samoprocjene kojom je moguće utvrditi rezultat ispitanika na dimenziji izbjegavanja i anksioznosti, kao i tip privrženosti ispitanika na osnovi kombinacije rezultata na obje dimenzije. Primjenom IIBV-a moguće je razlikovati četiri tipa privrženosti: sigurnu, zaokupljenu, odbijajuću i plašljivu privrženost.

U upitniku primijenjenom u ovom istraživanju skalu izbjegavanja čine čestice označene neparnim brojevima, dok skalu anksioznosti čine čestice označene parnim brojevima.

Zadatak ispitanika je da za svaku od ponuđenih čestica izrazi svoj stupanj slaganja s navedenom tvrdnjom na skali od 7 stupnjeva (1 – uopće se ne slažem, 4 – niti se slažem niti se ne slažem, 7 – potpuno se slažem). Rezultat ispitanika određuje se zbrajanjem procjena za odgovarajuće čestice svake pojedine skale uz prethodno rekodiranje čestica pod rednim brojem 9, 13 i 17. Tip privrženosti određuje se u skladu s dobivenim rezultatima na obje skale na način prikazan u Tablici 3.

Tablica 3. Tipovi privrženosti dobiveni zbrajanjem rezultata na skali izbjegavanja i anksioznosti

Sigurna privrženost (izbjegavanje \leq 36, anksioznost \leq 36)	Preokupirajuća privrženost (izbjegavanje $<$ 36, anksioznost $>$ 36)
Otpuštajuća privrženost (izbjegavanje $>$ 36, anksioznost $<$ 36)	Plašljiva privrženost (izbjegavanje $>$ 36, anksioznost $>$ 36)

U ovom istraživanju, ispitanike smo podijelili u dvije kategorije: sigurno i nesigurno privržene. Sigurno privrženi ispitanici su oni koji su na obje skale postigli niske rezultate (rezultat \leq 36), dok su svi ostali ispitanici svrstani u kategoriju nesigurno

privrženih. Prema navedenom, ispitanici s preokupirajućom, otpuštajućom i plašljivom privrženosti pripadaju istoj kategoriji nesigurno privrženih.

4.3. Postupak

Istraživanje je provedeno grupno, u sklopu redovne nastave na fakultetu, a trajalo je oko 30 minuta. Prije samog početka ispitivanja studentima se objasnila svrha provođenja ispitivanja te se naglasila anonimnost danih podataka. Ispitanike se također zamolilo da odgovaraju što iskrenije te ih se upozorilo da nema točnih i netočnih odgovora.

Nakon što su upitnici podijeljeni, ispitanike se uputilo na samostalan rad i čitanje upute koja prethodi svakom upitniku. Posebno se naglasilo da se prilikom ispunjavanja upitnika, koji se odnosi na percepciju roditeljskog ponašanja, ispitanici nastoje sjetiti načina na koji su doživljavali svoje roditelje u razdoblju kada su imali između 7 i 12 godina.

Upitnici su bili sklopljeni u svezak, pri čemu je redoslijed IIBV-a i PARQ-a bio rotiran, a na početku svakog sveska su se nalazila pitanja o osobnim podacima (vidi Prilog 4).

5. OBRADA REZULTATA I RASPRAVA

Statistička obrada prikupljenih podataka provedena je pomoću statističkog programa SPSS 10.0 for Windows.

5.1. Testiranje normaliteta distribucija

Rezultati testiranja normaliteta distribucija dobivenih rezultata, Kolmogorov-Smirnovim testom prikazani su u Tablici 4.

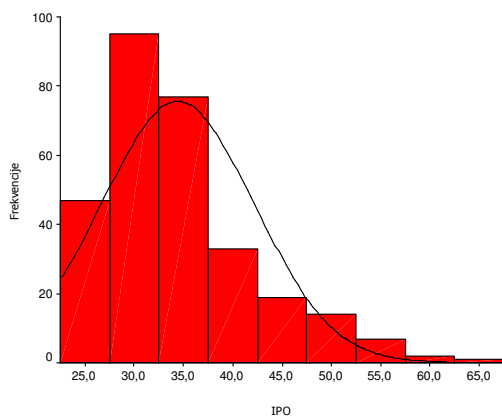
Tablica 4. Rezultati testiranja normaliteta distribucija

	IPO-majka	IPO-otac
Z	2,14**	2,47**

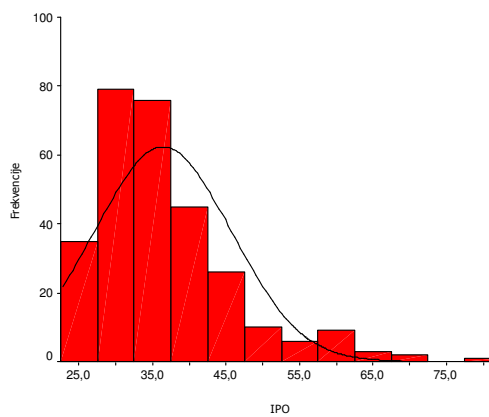
** p < 0,01

Legenda: Z – Kolmogorov-Smirnova z - vrijednost
IPO – Indeks prihvaćanja/odbijanja za majku, odnosno oca

Graf 1. i 2. prikazuju distribuciju rezultata ispitanika izraženog Indeksom prihvaćanja/odbijanja (IPO) od strane majke, odnosno oca. Kolmogorov-Smirnovim testom je utvrđeno da se distribucije Indeksa prihvaćanja/odbijanja za oba roditelja statistički značajno razlikuju od normalne distribucije. Iz grafova je vidljivo da se radi o pozitivno asimetričnim distribucijama što ukazuje da su rezultati ispitanika grupirani na nižim vrijednostima IPO-a. Veći broj ispitanika, dakle, ima niže vrijednosti IPO-a, tj. niže percipirano roditeljsko odbijanje.

Graf 1. Grafički prikaz IPO-a za majku

Graf 2. Grafički prikaz IPO-a za oca

Legenda: IPO – Indeks prihvaćanja/odbijanja

Dobivene distribucije vrijednosti Indeksa prihvaćanja/odbijanja za majku i oca u skladu su s očekivanjima i rezultatima prijašnjih istraživanja, tako je npr. i Jeličić (2001) u svom istraživanju dobila pozitivno asimetrične distribucije vrijednosti IPO-a za majku i oca.

5.2. Analiza pouzdanosti mjernih instrumenata

Kako bi se odredila pouzdanost primijenjenih mjernih instrumenata izračunati su Cronbach α koeficijenti.

✦ Inventar iskustva u bliskim vezama

U Tablici 5. prikazani su Cronbach α koeficijenti pouzdanosti skala izbjegavanja i anksioznosti skraćene verzije Inventara iskustva u bliskim vezama.

Tablica 5. Cronbach α koeficijenti skala IIBV-a

Skale IIBV-a	Cronbach α	Broj čestica
Izbjegavanje	0.85	9
Anksioznost	0.84	9

➔ **Upitnik roditeljskog prihvaćanja/odbijanja**

U Tablici 6. prikazani su Cronbach α koeficijenti pouzdanosti skala roditeljske topline/prihvaćanja, agresivnosti/neprijateljstva, indiferentnosti/zanemarivanja te roditeljskog nediferenciranog odbijanja. Isto tako, izračunati su i koeficijenti pouzdanosti Indeksa prihvaćanja/odbijanja, kao i složenog odbijanja, od strane roditelja.

Tablica 6. Cronbach α koeficijenti skala PARQ-a

Skale PARQ-a	Cronbach α	Broj čestica	Skale PARQ-a	Cronbach α	Broj čestica
IPO-majka	0.89	24	AGR-majka	0.77	7
IPO-otac	0.92	24	AGR-otac	0.80	7
SOD-majka	0.87	19	IND-majka	0.67	6
SOD-otac	0.90	19	IND-otac	0.77	6
NED-majka	0.70	6	TOP-majka	0.74	5
NED-otac	0.77	6	TOP-otac	0.60	5

Legenda: IPO – indeks prihvaćanja/odbijanja, SOD – skala složenog roditeljskog odbijanja, NED – skala roditeljskog nediferenciranog odbijanja, AGR – skala roditeljske agresivnosti, IND – skala roditeljske indiferentnosti, TOP – skala roditeljske topline

5.3. Razlike u percepciji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja s obzirom na spol i tip privrženosti

Osjećaj sigurnosti koji nastaje iz odnosa privrženosti između majke ili oca i djeteta stvara osnovno povjerenje ili nepovjerenje kod pojedinca, koje tijekom života utječe na različite aspekte socijalnog funkcioniranja. Odnos privrženosti je baza na kojoj se grade svi daljnji odnosi i predstavlja kapacitet osobe da uspostavi pozitivne i harmonične odnose u vezama, braku te prijateljstvima. Istraživanja pokazuju da interpersonalna iskustva u djetinjstvu (između ostalih iskustva prihvaćanja/odbijanja od strane roditelja) predstavljaju temelje za razvoj interpersonalnih odnosa u odrasloj dobi (Gallo i sur., 2003). Stoga je u okviru prvog problema ovog istraživanja provjereno postoji li razlika u percepciji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja od strane majke, odnosno oca, kod studenata s obzirom na spol i tip privrženosti u ljubavnim vezama. Percepcija

roditeljskog prihvaćanja/odbijanja izražena je Indeksom prihvaćanja/odbijanja (IPO) koji je dobiven zbrajanjem procjena pojedinca na svim česticama Upitnika roditeljskog prihvaćanja/odbijanja uz prethodno invertiranje čestica koje se odnose na procjenu topline roditelja. Veća vrijednost IPO-a ukazuje na veće percipirano roditeljsko odbijanje.

Kako bi se odgovorilo na pitanja u okviru prvog problema ovog istraživanja, provedena je složena analiza varijance.

Tablice 7. i 8. prikazuju deskriptivnu statistiku za Indeks prihvaćanja/odbijanja od strane majke, odnosno oca.

Tablica 7. Osnovni deskriptivni pokazatelji percepcije prihvaćanja/odbijanja od strane majke ovisno o spolu i tipu privrženosti ispitanika

SPOL	TIP PRIVRŽENOSTI	M	σ	N
MUŠKI	NESIGURAN	34,30	6,167	33
	SIGURAN	33,56	7,082	81
	UKUPNO	33,77	6,811	114
ŽENSKI	NESIGURAN	37,09	9,340	77
	SIGURAN	33,14	7,052	104
	UKUPNO	34,82	8,314	181
UKUPNO	NESIGURAN	36,25	8,581	110
	SIGURAN	33,32	7,049	185
	UKUPNO	34,42	7,773	295

Legenda: M – aritmetička sredina Indeksa prihvaćanja/odbijanja za majku
 σ – standardna devijacija Indeksa prihvaćanja/odbijanja za majku
 N – broj sudionika

Tablica 8. Osnovni deskriptivni pokazatelji percepcije prihvaćanja/odbijanja od strane oca ovisno o spolu i tipu privrženosti ispitanika

SPOL	TIP PRIVRŽENOSTI	M	σ	N
MUŠKI	NESIGURAN	37,73	5,912	33
	SIGURAN	34,94	7,834	83
	UKUPNO	35,73	7,422	116
ŽENSKI	NESIGURAN	39,81	12,356	74
	SIGURAN	34,51	8,439	102
	UKUPNO	36,74	10,568	176
UKUPNO	NESIGURAN	39,17	10,799	107
	SIGURAN	34,70	8,154	185
	UKUPNO	36,34	9,443	292

Legenda: M – aritmetička sredina Indeksa prihvaćanja/odbijanja za oca
 σ – standardna devijacija Indeksa prihvaćanja/odbijanja za oca
 N – broj sudionika

Dobiveni rezultati pokazuju da spol ispitanika ne utječe kako na percepciju majčinog, tako ni na percepciju očevog ponašanja (Tablica 9. i Tablica 10.). Dakle, dobivena razlika u prosječnim vrijednostima Indeksa prihvaćanja/odbijanja za majku je slučajna ($F=1,483$; $p>0,05$), isto kao i razlika dobivena za oca ($F=0,490$; $p>0,05$). Dobiveni rezultati potvrđuju postavljenu hipotezu te su u skladu s rezultatima prijašnjih istraživanja. Šintić (2000) na uzorku od 226 ispitanika nije dobila statistički značajne razlike između muških i ženskih ispitanika u percepciji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja. Iste takve rezultate dobile su Kuterovac-Jagodić i Keresteš (1997) na uzorku studenata.

Međutim razlike koje su dobivene u ovom istraživanju između ispitanika sigurne i nesigurne privrženosti u ljubavnim vezama za Indeks prihvaćanja/odbijanja pokazale su

se statistički značajne kako za percepciju majčinog ($F=5,787$; $p<0,05$) tako i za percepciju očevog ponašanja ($F=11,716$; $p<0,01$). Ispitanici sigurne privrženosti u odnosu na ispitanike nesigurne privrženosti imaju statistički značajno manji Indeks prihvaćanja/odbijanja za oba roditelja. Dakle, ispitanici sigurne privrženosti izražavaju statistički značajno manje percipirano odbijanje od strane majke, odnosno oca, u odnosu na ispitanike nesigurne privrženosti (Tablica 7. i Tablica 8.).

Tablica 9. Rezultati složene analize varijance dobiveni ispitivanjem razlika u percepciji majčinog ponašanja ovisno o spolu i tipu privrženosti ispitanika ($N=295$)

Indeks prihvaćanja-odbijanja	F-omjer	df	p
Spol	1,483	1	,224
Privrženost	5,787*	1	,017
Spol*Privrženost	2,688	1	,102

* $p<0,05$

Legenda: p – razina značajnosti
df – stupnjevi slobode

Tablica 10. Rezultati složene analize varijance dobiveni ispitivanjem razlika u percepciji očevog ponašanja ovisno o spolu i tipu privrženosti ispitanika ($N=292$)

Indeks prihvaćanja-odbijanja	F-omjer	df	p
Spol	0,490	1	,485
Privrženost	11,716**	1	,001
Spol*Privrženost	1,131	1	,288

** $p<0,01$

Legenda: p – razina značajnosti
df – stupnjevi slobode

Dobiveni rezultati su u skladu s postavljenom hipotezom vezanom za prvi problem ovog istraživanja, kao i s rezultatima prijašnjih istraživanja u kojima je dobiveno da odrasle osobe s nesigurnim stilom privrženosti procjenjuju svoj odnos s roditeljima u djetinjstvu lošijim od sigurno privrženih osoba (Hazan i Shaver, 1987; Pincus i sur.,

1999; prema Gallo i sur. 2003). Nesigurno privrženi pojedinci, također, svojih se roditelja prisjećaju kao distanciranih te se dosjećaju manjeg broja interakcija s roditeljima tijekom svog razvoja nego sigurno privrženi pojedinci (Diehl i sur.; prema Gallo, 2003). Sigurno privržene osobe, pak, dosjećaju se svojih roditelja kao generalno podržavajućih i prihvaćajućih.

Rezultati ovog istraživanja pokazali su, dakle, da se ispitanici sigurne i nesigurne privrženosti u ljubavnim vezama razlikuju u percepciji svojih roditelja. Ispitanici sa sigurnim stilom privrženosti imaju pozitivniju percepciju roditelja iz razdoblja svog djetinjstva u odnosu na nesigurno privržene ispitanike.

5.4. Povezanost procjena na subskalama Upitnika roditeljskog prihvaćanja/odbijanja te IPO kod ispitanika sigurne i nesigurne privrženosti

Kako bi se odgovorilo na drugi problem ovog istraživanja izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije. Cilj nam je bio utvrditi povezanost procjena na subskalama Upitnika roditeljskog prihvaćanja/odbijanja te Indeksa prihvaćanja/odbijanja za majku i oca kod ispitanika sigurne (Tablica 11.) i nesigurne privrženosti (Tablica 12.).

Tablica 11. Matrica korelacija između procjena na subskalama Upitnika roditeljskog prihvaćanja/odbijanja te Indeksa prihvaćanja/odbijanja za majku i oca kod ispitanika sigurne privrženosti

	IPO-majka	TOP-majka	AGR-majka	IND-majka	NED-majka	SLO-majka
IPO-otac	,541**	-,488**	,376**	,434**	,416**	,486**
TOP- otac	-,399**	,462**	-,252**	-,255**	-,249**	-,301**
AGR- otac	,424**	-,332**	,358**	,325**	,328**	,405**
IND- otac	,436**	-,313**	,300**	,450**	,352**	,432**
NED- otac	,541**	-,392**	,365**	,471**	,526**	,532**
SLO- otac	,532**	-,409**	,389**	,468**	,448**	,515**

**p<0,01

Legenda: IPO – indeks prihvaćanja/odbijanja, TOP – skala topline, AGR – skala agresivnosti, IND – skala indiferentnosti, NED – skala nediferenciranog odbijanja, SLO – skala složenog odbijanja

Tablica 12. Matrica korelacija između procjena na subskalama Upitnika roditeljskog prihvaćanja/odbijanja te Indeksa prihvaćanja/odbijanja za majku i oca kod ispitanika nesigurne privrženosti

	IPO-majka	TOP-majka	AGR-majka	IND-majka	NED-majka	SLO-majka
IPO-otac	,522**	-,351**	,436**	,493**	,510**	,541**
TOP- otac	-,366**	,329**	-,245**	-,301**	-,394**	-,348**
AGR- otac	,459**	-,301**	,409**	,438**	,445**	,485**
IND- otac	,502**	-,277**	,451**	,556**	,456**	,551**
NED- otac	,433**	-,280**	,374**	,393**	,447**	,457**
SLO- otac	,526**	-,322**	,468**	,521**	,506**	,563**

**p<0,01

Legenda: IPO – indeks prihvaćanja/odbijanja, TOP – skala topline, AGR – skala agresivnosti, IND – skala indiferentnosti, NED – skala nediferenciranog odbijanja, SLO – skala složenog odbijanja

Rezultati prikazani u tablicama 11. i 12. u skladu su s postavljenom hipotezom. Dobivene su statistički značajne pozitivne korelacije ($p < 0,01$) između procjena koje su dane za majku i oca na subskalama Upitnika roditeljskog prihvaćanja/odbijanja, kao i Indeksa prihvaćanja/odbijanja kod ispitanika sigurne i nesigurne privrženosti. Dobivene korelacije kod sigurnih ispitanika kreću se od 0,358 do 0,541, dok je kod nesigurnih raspon korelacija između 0,329 i 0,563. Dakle, i kod sigurnih i kod nesigurnih ispitanika postoji tendencija usklađene percepcije ponašanja za oba roditelja. Razlog tome mogla bi biti generalizacija percepcije ponašanja jednog roditelja na oba, pa tako ako osoba percipira jednog od roditelja kao toplog i prihvaćajućeg moguća je generalizacija takve percepcije i na drugog roditelja. Nadalje, moguće je da su roditelji realno slični u svojim ponašanjima prema djetetu kako bi postigli dosljednost u odgoju. Treba naglasiti i da način ispitivanja roditeljskog prihvaćanja/odbijanja može dovesti do ovakvih rezultata iz razloga što se od ispitanika traži dosjećanje razdoblja života vezano za njihovo djetinjstvo pa to može rezultirati iskrivljenom percepcijom i mogućim usklađivanjem percepcije oba roditelja. Postoje li razlike između dobivenih koeficijenata korelacija za skupinu sigurno i skupinu nesigurno privrženih ispitanika (Tablica 11. i 12.) provjerilo se t-testom. Nije dobivena statistički značajna razlika između navedenih koeficijenata korelacije dobivenih za skupinu sigurno i nesigurno privrženih ispitanika (Tablica 13.).

Tablica 13. Veličine t-omjera dobivene testiranjem razlika između koeficijenata korelacija za skupinu sigurno i skupinu nesigurno privrženih ispitanika

	r_{IPOs}	r_{TOPs}	r_{AGRs}	r_{INDs}	r_{NEDs}	r_{SLOs}
r_{IPOn}	0,24					
r_{TOPn}		1,30				
r_{AGRn}			0,55			
r_{INDn}				1,19		
r_{NEDn}					0,88	
r_{SLOn}						0,53

$p > 0,05$

Legenda: p – razina značajnosti

r_{IPO} – korelacija između indeksa prihvaćanja/odbijanja za majku i oca, r_{TOP} – korelacija između procjena na skali topline za majku i oca, r_{AGR} – korelacija između procjena na skali agresivnosti za majku i oca, r_{IND} – korelacija između procjena na skali indiferentnosti za majku i oca, r_{NED} – korelacija između procjena na skali nediferenciranog odbijanja za majku i oca, r_{SLO} – korelacija između procjena na skali složenog odbijanja za majku i oca

Napomena: _s – oznaka uz svaku korelaciju označava da se ona odnosi na skupinu sigurno privrženih ispitanika

_n – oznaka uz svaku korelaciju označava da se ona odnosi na skupinu nesigurno privrženih ispitanika

5.5. Ograničenja i praktične implikacije ovog istraživanja

Provedeno istraživanje ima nekoliko ograničenja i nedostataka. Uzorak ispitanika u ovom istraživanju je prigodan uzorak i čine ga studenti pa je generalizacija dobivenih rezultata ograničena. Uz navedeno, rezultati istraživanja temelje se na procjenama ispitanika o njihovom odnosu s roditeljima u razdoblju kada su imali između 7 i 12 godina tj. ispitanici su se trebali dosjećati tog perioda svog života. Takve procjene mogu biti točne ali mogu biti i rezultat rekonstrukcije događaja iz djetinjstva te stoga biti pristrane i neistinite. Nadalje, istraživanje se temelji na samoprocjenama ispitanika, no kako se radi o specifičnoj tematici bitno je naglasiti da je za istraživanja privrženosti te roditeljskog prihvaćanja/odbijanja bitan upravo subjektivan doživljaj ispitanika.

Dobiveni rezultati ovog istraživanja imaju i određene praktične implikacije. Kako rani odnos s roditeljima i tip privrženosti utječu na razne aspekte socijalnog funkcioniranja u odrasloj dobi bitno je voditi računa o važnosti tih konstrukata pri ispitivanju prilagođenosti funkcioniranja osobe i eventualnim intervencijama kako bi to funkcioniranje poboljšali. Ukoliko osoba ima problema u emocionalnom funkcioniranju, jedan od aspekata na koji bi se trebala obratiti pažnja je i njen reprezentativni model (mentalna reprezentacija sebe, drugih ljudi kao i odnosa sebe i drugih) koji se temelji upravo na njenim prvotnim iskustvima s osobama koje su se o njoj brinule.

Rezultati istraživanja u ovom području važni su zbog formiranja cjelovite slike svih faktora koji utječu ili su povezani, kako s razvojem privrženosti, tako i s percepcijom prihvaćanja/odbijanja od strane roditelja te zbog mogućih praktičnih implikacija dobivenih rezultata.

6. ZAKLJUČAK

- 1) Nije dobivena razlika u percepciji roditeljskog prihvaćanja/odbijanja od strane majke, odnosno oca, s obzirom na spol ispitanika.

Ispitanici sigurne privrženosti imaju statistički značajno manji Indeks prihvaćanja/odbijanja od ispitanika nesigurne privrženosti, tj. izražavaju statistički značajno manje percipirano odbijanje od strane majke, odnosno oca, u odnosu na ispitanike nesigurne privrženosti.

- 2) Dobivena je pozitivna međusobna povezanost procjena koje su dane za majku i oca na subskalama Upitnika roditeljskog prihvaćanja/odbijanja, kao i Indeksa prihvaćanja/odbijanja kod ispitanika sigurne i nesigurne privrženosti.

7. LITERATURA

Bartholomew, K. (1997). Adult Attachment Processes: Individual and Couple Perspective, *British journal of Medical Psychology*, 70, 249 - 263

Brennan, K., Clark, C.A., Shaver, P.R. (1998). Self-Report Measurement of Adult Attachment: An integrative overview, *Attachment theory and close relationships*, New York, Guilford

Colin, V. L. (1996). *Human Attachment*, McGraw-Hill, New York

Collins, N.L., Read, S.J. (1990). Adult Attachment, working models and relationship quality in dating couples, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 58, No. 4, 644-663

Crowell, J.A., Treboux, D. (1995). A review of Adult Attachment Measures: Implications for Theory and Research, *Social Development*, Vol.4, 294-327.

Delale, E.A. (2001). Povezanost percepcije roditeljskog stila odgoja, nekih karakteristika adolescenata i njihove emocionalne inteligencije, Magistarski rad, Filozofski fakultet, Zagreb

Fraley, R. C. (2002). Attachment Stability From Infancy to Adulthood: Meta-Analysis and Dynamic Modeling of Developmental Mechanisms, *Personality & Social Psychology Review*, Vol. 6, Issue 2

Fraley, R.C., Shaver, P.R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions, *Review of General Psychology*, Vol. 4, 132-154.

Gallo, L. C., Smith, T. W., Ruiz, J. M. (2003). An Interpersonal Analysis of Adult Attachment Style: Circumplex Descriptions, Recalled Developmental Experiences, Self-Representations, and Interpersonal Functioning in Adulthood, *Journal of Personality*, Vol. 71, No. 2

Hazan, C., Shaver, P.R. (1994). Attachment as an Organizational Framework for Research on Close Relationship, *Psychological Inquiry*, Vol. 5, No. 1, 1-22

Jeličić, H. (2001). Percepcija roditeljskog prihvaćanja/odbijanja i neki aspekti samopoimanja adolescenata, *Diplomski rad*, Filozofski fakultet, Zagreb

Kamenov, Ž., Jelić, M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanova inventara iskustva u bliskim vezama, *Suvremena psihologija*, Vol. 6, No. 1, 73-91.

Kuterovac-Jagodić, G., Keresteš, G. (1997). Perception of Parental Acceptance-Rejection and Some Personality Variables in Young Adults, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 6(4-5), 477-491

Rohner, R.P. (1984). *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection, Measurement of Parental Acceptance-Rejection and its Social-Emotional Consequences*, The University of Connecticut

Rohner, R. P., Khaleque, A., Cournoyer, D. E. (2003). *Parental Acceptance-Rejection Theory, Methods, Evidence, and Implications*, (<http://vm.uconn.edu/~rohner/INTROPAR.HTML>)

Shaver, P.R. (1998). Attachment Style and Parental Representations, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 74, No. 2, 407-419

Šintiće, I. (2000). Povezanost percepcije roditeljskog prihvaćanja/odbijanja sa samopoštovanjem i kompetentnošću, *Diplomski rad*, Filozofski fakultet, Zagreb

Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (1998). *Dječja psihologija*, Naklada Slap, Jastrebarsko

Zvonarević, M. (1989). *Socijalna psihologija*, Školska knjiga, Zagreb

8. PRILOZI

8.1. Prilog 1 – Upitnik roditeljskog prihvaćanja/odbijanja za majku

Vaš je zadatak da uz svaku tvrdnju zaokružite broj, koji određuje koliko se često Vaša majka prema Vama odnosila na opisani način.

Pojedini brojevi imaju sljedeće značenje: 1 znači da se majka nikada tako nije odnosila prema Vama
2 znači da se majka rijetko tako odnosila prema Vama
3 znači da se majka često tako odnosila prema Vama
4 znači da se majka uvijek tako odnosila prema Vama

Molimo Vas da odgovarate iskreno, opisujući kako se Vaša majka zaista ponašala, a ne kako ste željeli da se ponaša.

Moja majka...		nikada	rijetko	često	uvijek
1.	Tukla me i kad to nisam zaslužio/la.	1	2	3	4
2.	Zaboravljala je ono što je trebala obaviti za mene.	1	2	3	4
3.	Doživljavala me kao teret.	1	2	3	4
4.	Razgovarala je sa mnom toplo i s ljubavlju.	1	2	3	4
5.	Grdila me i bila nestrpljiva.	1	2	3	4
6.	Nije imala vremena odgovarati na moja pitanja.	1	2	3	4
7.	Činilo mi se da sam joj smetao/la.	1	2	3	4
8.	Istinski ju je zanimalo čime se ja bavim.	1	2	3	4
9.	Izgovorila mi je mnogo ružnih riječi.	1	2	3	4
10.	Nije obraćala pažnju kad sam tražio/la pomoć.	1	2	3	4
11.	Nije imala razumijevanja kada sam imao/la problema.	1	2	3	4
12.	Govorila mi je kako je ponosna na mene kad sam bio/la dobar/dobra.	1	2	3	4
13.	Namjerno je vrijeđala moje osjećaje.	1	2	3	4
14.	Zaboravljala je važne događaje za koje sam mislio/la da bi ih trebala pamtiti.	1	2	3	4
15.	Kad sam se loše ponašao/la pokazivala je da me više ne voli.	1	2	3	4
16.	Trudila se da mi pomogne kad sam bio/la uplašen/a ili zabrinut/a.	1	2	3	4
17.	Osratomila bi me pred mojim prijateljima kad bih se loše ponašao/la.	1	2	3	4
18.	Izbjegavala me.	1	2	3	4
19.	Žalila se na mene.	1	2	3	4
20.	Dopuštala mi je da radim ono što je meni bilo važno, čak i kad to njoj ne bi odgovaralo.	1	2	3	4
21.	Kad sam se loše ponašao/la, uspoređivala me s ostalom djecom na moju štetu.	1	2	3	4
22.	Prepuštala je nekom drugom brigu o meni (npr. susjedima ili rođacima).	1	2	3	4
23.	Stavljala mi je na znanje da sam bio/la neželjen/a.	1	2	3	4
24.	Udarala me tako da sam se bojao/la da bi me mogla ozbiljno povrijediti.	1	2	3	4

8.2. Prilog 2 – Upitnik roditeljskog prihvaćanja/odbijanja za oca

Vaš je zadatak da uz svaku tvrdnju zaokružite broj, koji određuje koliko se često Vaš otac prema Vama odnosio na opisani način.

Pojedini brojevi imaju sljedeće značenje: 1 znači da se otac nikada tako nije odnosio prema Vama
 2 znači da se otac rijetko tako odnosio prema Vama
 3 znači da se otac često tako odnosio prema Vama
 4 znači da se otac uvijek tako odnosio prema Vama

Molimo Vas da odgovarate iskreno, opisujući kako se Vaš otac zaista ponašao, a ne kako ste željeli da se ponaša.

Moj otac...		nikada	rijetko	često	uvijek
1.	Tukao me i kad to nisam zaslužio/la.	1	2	3	4
2.	Zaboravljao je ono što je trebao obaviti za mene.	1	2	3	4
3.	Doživljavao me kao teret.	1	2	3	4
4.	Razgovarao je sa mnom toplo i s ljubavlju.	1	2	3	4
5.	Grdio me i bio nestrpljiv.	1	2	3	4
6.	Nije imao vremena odgovarati na moja pitanja.	1	2	3	4
7.	Činilo mi se da sam mu smetao/la.	1	2	3	4
8.	Istinski ga je zanimalo čime se ja bavim.	1	2	3	4
9.	Izgovorio mi je mnogo ružnih riječi.	1	2	3	4
10.	Nije obraćao pažnju kad sam tražio/la pomoć.	1	2	3	4
11.	Nije imao razumijevanja kada sam imao/la problema.	1	2	3	4
12.	Govorio mi je kako je ponosan na mene kad sam bio/la dobar/dobra.	1	2	3	4
13.	Namjerno je vrijeđao moje osjećaje.	1	2	3	4
14.	Zaboravljao je važne događaje za koje sam mislio/la da bi ih trebao pamtiti.	1	2	3	4
15.	Kad sam se loše ponašao/la pokazivao je da me više ne voli.	1	2	3	4
16.	Trudio se da mi pomogne kad sam bio/la uplašen/a ili zabrinut/a.	1	2	3	4
17.	Osratio bi me pred mojim prijateljima kad bih se loše ponašao/la.	1	2	3	4
18.	Izbjegavao me.	1	2	3	4
19.	Žalio se na mene.	1	2	3	4
20.	Dopuštao mi je da radim ono što je meni bilo važno, čak i kad to njemu ne bi odgovaralo.	1	2	3	4
21.	Kad sam se loše ponašao/la, uspoređivao me s ostalom djecom na moju štetu.	1	2	3	4
22.	Prepuštao je nekom drugom brigu o meni (npr. susjedima ili rođacima).	1	2	3	4
23.	Stavljao mi je na znanje da sam bio/la neželjen/a.	1	2	3	4
24.	Udarao me tako da sam se bojao/la da bi me mogao ozbiljno povrijediti.	1	2	3	4

8.4. Prilog 4 – Osobni podaci ispitanika

Molim Vas da upisivanjem na crtu ili zaokruživanjem jednog od slova odgovorite na sljedeća pitanja:

1. Dob: _____ godina

2. Spol:
 - a) muški
 - b) ženski

3. Fakultet: _____ (upišite naziv fakulteta)

4. Godina studija _____

5. Ukupan broj Vaših dosadašnjih ljubavnih veza: _____ (upišite broj)

6. Vaša najduža veza trajala je:
 - a) do jednog mjeseca
 - b) od 1 do 6 mjeseci
 - c) od 6 mjeseci do jedne godine
 - d) više od jedne godine

7. Jeste li trenutno u ljubavnoj vezi?
 - a) da
 - b) ne

8. U Vašoj obitelji Vi ste:
 - a) jedinac/jedinica
 - b) najmlađe dijete
 - c) najstarije dijete
 - d) ako niste odgovorili niti na jednu od ponuđenih mogućnosti, tada upišite koje ste, po redu rođenja, dijete u Vašoj obitelji _____ (upišite broj)

9. U periodu između 7. i 12. godine Vašeg života živjeli ste:
 - a) s majkom i ocem
 - b) samo s majkom
 - c) samo s ocem
 - d) s nekim drugim _____ (navedite s kim)